

Получена: 15.09.2017 г.

Приета: 21.11.2017 г.

ГРАДЪТ НА КРЪСТОПЪТ, КРАЯТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И ПРОГНОЗИТЕ ЗА БЪДЕЩИТЕ СВРЪХГРАДОВЕ

М. Ненчев¹

Ключови думи: генезис на града, нови класификационни характеристики, краят на глобализацията, тезата за „гъвкавия град“

РЕЗЮМЕ

Генезис на града. Развитие на града като непрекъснат процес. Непознаване на историята на организация на града и на реалните обществени отношения, заблуди в историческото развитие и управление на града. Нови класификационни характеристики и периоди в структурно-функционалното развитие на града. Градът като феномен и основа за общественото развитие през последните две столетия. Изследване на формиране на структурната форма и пространствената организация на града, издигнато от метаболистите. Градът като обект на художествено възприятие – принципи на съхранение на градската памет и синтез на изкуството в градската среда. Очаквани промени в социално-икономическото развитие и обявяване на края на глобализацията. Мегаполисите като израз на икономическия просперитет и бизнес визитка на все още интензивно развиващите се икономики. Свръхиндустриализацията на градската среда. Тезата за гъвкавия град и съответствието между градската среда и градския идеал.

Генезис на града

Градската история на практика не е все още достатъчно добре изследвана. Във всички архитектурни хрестоматии по история на архитектурата се повтаря един и същи рефрен вече повече от сто и петдесет години – градът е възникнал в Двуречието /Месопотамия/... [2, 6, 13] и следват клишетата – Египет, Гърция, Рим и прочие. Не се

¹ Минчо Нетов Ненчев, проф. д-р арх., кат. „Градоустройство“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: modus@mail.bg

изяснява защо е възникнал градът – някак лековато – групичка хора решили от село да направят град и т.н. – пък после неусетно преминали в държави и почнали едни войни, войни и пак войни и нищо друго интересно, после пък някак си много бързо /да има – няма 600 – 700 години/ човеците се научили да обработват земята и да култивират растенията за храна /или може би някакви извънземни „богове“ са ги научили на това?! Може би не е удобно да разберем реалния генезис, но като че ли това вече не е адекватно на всичките нови познания за града [5, 8, 9, 10]. Идеологемите много добре си пасват на традицията в обяснението на обществените /градските/ процеси. Фактите за реалните катаклизми /отразени в библейски и други епоси/, откриването на двойно и дори тройно по-стари останки от градски структури сякаш не ни вълнуват?! Да вземем пример с по-горе изтъкнатото клише – оказа се, че няма Двуречие, а на практика – Четириречие и че т.нар. „Райска градина“ действително е съществувала точно при съединяването им в една река и това е факт, който бе разкрит от американски археолог /с литовски произход/ преди няколко години – но ние продължаваме да си повтаряме старата приказка. Старата схема на бързото и безпроблемно възникване на нови и нови градове – пасва единствено на високомерието на недоучения човек, **който не се вълнува от подробности, а те буквално ще я преобърнат наопаки [10, 11]**. Архитектът в своите анализи трябва да се примири с мисълта, че не той е най-добрият и единствен анализатор на развитието на обществото и на града. Той трябва да бъде обаче **обединяващата фигура** в този изследователски процес, защото той ще разполага с най-солидните артефакти и ще бъде заставен да взема решения [7, 12]!

Развитието на града като непрекъснат процес започва да се възприема сравнително късно – едва тогава, когато знанието за градската структура става поддаващо се на анализ. Градът с появата си става онзи водораздел в развитието на човешката история, който ни дава ясната представа за цивилизационните атрибути на самото общество – дали то е антично, допотопно, неразвито или вече има някаква собствена утвърдила се организация и може да бъде изцяло обрисувано с целия съвременен урбанистичен инструментариум. Градът още е и онзи необходим праг в общественото развитие, който тотално променя самото общество – активизира функционалните му системи и определя стандартната мяра в човешкото нормално съществуване. Митологемите за града запълниха цял век и половина време, преди да се предприемат истински научни методи за неговото точно изучаване и проектиране. Оттам водят началото си всички беди – когато предварително обречем на неуспех или при другата крайност – **принизим обекта на нашето научно усилие [1, 4, 10]**. Това доведе до редица наивни схващания и пожелателни теории с доста негативни последици в нашето ежедневие и бъдеще. Бляскавите като фантастика футуристични теории се сблъскаха със суровата реалност и много бързо обществото получаваше шамар след шамар – като следствие от залитане в определена невярна посока. Много похабени усилия и ресурси се хвърлиха в построяването на абсолютно ненужни и неработещи концепции. Отдаваше се прекалено значение на образната страна на нещата – подведени от влиянието и обособяването на архитектурата – нейната „мегалитна“ роля се профанизираше и се разчиташе на всеобхватност, непрекъснатост, класически пропорции, съподчиненост, декоративизъм и любовта на всички „ретро“-образност. Борбата на стиловете в архитектурата неизменно и неусетно се сдобиха със своята градска подкрепа и адекватност. Точно тук като че ли бе изпусната мярата. Характерно за тези времена се оказва едно предвестие за унищожителната буря на световната война – както преди Първата, така и преди Втората – а именно годините 1907 – 1912 и 1935 – 1939 за Европа и света бяха най-успешните и спокойни градски години. След това естествено се случи катарзиса и катастрофите. Краят на века /XX-!/ като че ли подсказва един нов момент в градското развитие – необходимостта от обновяване на вече утвърдилите се градски структури и тотално преустройство на градския живот – като

реакция на самата информационна и мобилна промяна в обществото. Заговори се за новия тип гражданин – с неговите доста по-сложни проявления в бита и социалната комуникация.

Произходът като логично възникнало събитие и като съвсем нормален процес в човешката история се пресъздава и интерпретира вече повече от век. Комплексът от вижданията за града като обект на различни паралелни на урбанизма науки е може би най-дискутираната тема на бързо развиващото се гражданско общество и на този етап има всички шансове – тези виждания да намерят своя адекватен и реален отговор – балансиран и добър за всеки и всички. Основната хипотеза в този смисъл ще бъде – „Градът вечно ли ще се развива и накъде?“ и то в светлината на формиран определен идеален образ за съвременния град.

Градът като основен фактор за обособяването и развитието на обществото е вече напълно неоспорим – отмина времето на съмненията и на твърденията за еволюционното прерастване на селищата в градски структури [7]. По основни критерии градската структура се оказва предвидима и планирана. Въпреки това ние продължаваме да се движим по ръба на старото познание – пълно със схоластика и описващо една съвсем ортодоксално-схематична история на развитието. Схемата с поредния владетел и лесно-то и безпроблемно преустройство дори в културен план изглеждат толкова повърхностни и странни, че могат от сега да бъдат зачертани. Как така „световни“ градове са се появили съвсем необяснимо не на пътя на основната търговия /Рим, Мека/, каква е истинската роля на Константинопол /Иstanbul/, Александрия, Картаген [3, 10]? Странната „чисто декоративна“ планиметрична картина на древните общества вече не може да оправдае и другото залитане във „философстването“ – на града да се приписват някакви по-висши функции. Особено трогателно звучат историите за т.нар. „градове-държави“ – които все още се появяват в исторически и архитектурни описания. Неразбирането на генезиса на града не е оправдание за повърхностните описания с туристически или пък псевдогероизиран оттенък. /То не са крепости, замъци, зъбери – принцове и принцеси и прочие любовни истории – без да профанизираме нещата – всичко това се свежда до търсенето на изразни средства в поезията и драматургията – но не и в реалната градска история./ Каквото и да съдим за развитието на обществото, то е неразделно от градското развитие – от тази не навсякъде различима експанзия – често свързвана с бурното развитие на индустрията или търговията. Началото на големия летопис – отброяван вече повече от 17 000 години – съвсем логично ни води до заключението, че все по-малка част от хората живеят в села и комуни /селищни образувания/. В исторически аспект, а и в бъдещ – градът все повече ще се превърне в основен инструмент за промени за дълги периоди от време. Разбирането на неговата същност ще бъде мярката за неотклонение и ще формира хоризонтите на развитието. Не „градът-организъм“ – както почти век се развяваше „флагът“ на еманципирания и неуправляем град, не и сложните философски разсъждения за елитарното и задълбочено в себе си пространство и неадекватните градски функции, не и граничещите до крайността на обречеността психологеми – вещаещи скоростна деградация и смърт на градовете. Както можеше хладнокръвно да се предположи – модата на отчаянието и обречеността отмина за някакъв си век. Анализирайки трезво градското развитие и съответните структурно-функционални тенденции, може със сигурност да твърдим, че вече не селата ще донесат обществената промяна, а именно градът и само градът ще бъде съвременният фокус на общественото развитие!!! Обществото вече се приема единствено през призмата на градската устойчива и развита структура. В този смисъл всяка перспектива за развитието на града е съществена за основния движещ фактор и за времето на осъществяването на конкретна промяна.

Началото на новия век /XXI/ – заедно с очакванията за някакъв светъл и справедлив катарзис се появиха и предпоставките за ясни и наситени със съдържание бурни градоустройствени процеси в структурен и функционален план [14, 15, 16]. Известното съзрение на развитите градски центрове бе нарушено от редица явления в инвестиционния и строителния процес, които създадоха изцяло нова среда по отношение на една основна функция – новия тип производство и съответното му делово и бизнес обслужване. Градският център бе на път да отстъпи доминиращата си роля именно в пространствен аспект на новите бизнес центрове. При това на пръв поглед – безпроблемно или демонстрирайки определена незаинтересованост. Паралелно с това се направи опит и за уедряване на обикновената търговия и първично обслужване в рамките на нови уедрени модули – търговски центрове и молове – които бяха подчинени на съвсем нов принцип на достъп – като едно доразвитие на масовата комуникация. **Съвременното ни общество бодро встъпи в информационната ера.** Все повече хора се определят като граждани и като такива считат, че природата е за тотална употреба. Определяйки себе си за добре образовани – ежедневно „попълвайки“ информационната си база за света дори под формата на любопитни факти, ние неусетно си изградихме едно много ценно качество – да се съмняваме във всеки и във всичко! Претенциите ни към градската среда се трансформират като основни за самото усъвършенстване на обществото. Качеството на градската среда вече се разбира като отначало ограничено в рамките на допустими компромиси, но същевременно основната маса от гражданите претендира за една свобода и по-високо качество на ежедневието. Тъй като обективно градската среда е следствие на обществените трансформации и има един период на съзряване, т.е. отместване /забавяне/ на прекия резултат – градското общество своеобразно демонстрира в някои проявления на обществения живот своята незаинтересованост от ограниченията в личната свобода. Един вид – поканата за активност е обречена на непълно съдействие. Демократизацията – считана като всеобща равнопоставеност – страда от някои извънредни заблуди. Те са удобни само при представителни случаи, но в ежедневието са по-скоро препятствия при реализирането на естествените подбуди. Наред с това обаче продължава практиката на традиционната вече стандартна дезинформация и приетата като постулат картина на света, която все повече показва несъвършенство. Дори азбучните истини ни се струват насилва внушавани! Най-вече може би, по инерцията на наследството от слабостите на образователната ни система, а понякога от изблиците и на общественото ни развитие – ние пак ще продължаваме да участваме в една голяма игра – играта на урбанистичната инерция, закодирана може би в устоите на цялото ни обществено развитие [10].

Ретроспекция на развитието на града като непрекъснат процес

Стременията ни често се свързват с утопичните идеи за хармоничното и безбрежно футуристично общество. Показателно е, че жизненият ни идеал се подчинява на невзроляни заблуди – свързани пряко с доминиращата роля на рекламата в медиите и все по-значимата ѝ роля в определяне на цели отрасли: бит, интериор, начин на живот, хранене, свободно време. С настъпването на информационната вълна все повече консуматорският елемент се засилва и това пряко влияе върху определянето на идеала и то най-вече във вид на поддаваемост за консумация. Желанието за ускорение на възприятията се намесва и по отношение на реализацията на въздействието на реалната градска композиция и то най-вече по отношение на бързата и недовършена оценка и едва ли не отрицание. Ето почти половин век се проповядваха два абсолютно неосъществими идеала по отношение на израстването на отделните индивиди: на запад – привидно свободен, заможен, моби-

лен и преуспяващ индивидуалист, а на изток – организиран, коопериран и обвързан всестранно социално – защитен и максимално консумиращ (поне пропагандно) ангажиран член на обществото. Тези идеали се подчиняваха на проповядваните идеологически схеми, че количествените натрупвания са определящи за възможностите на всеки човек и логиката на обществото е да се създават условия за максимална консумация и за акумулиране на материално излишество. Тези идеологически схеми се оказаха твърде прилепчиви с оглед на т.нар. „зомбиране“ на огромни групи от населението и превръщането му в манипулативна маса с гарантиран минимален социален статус. Показателно е, че в средата на 19-ти и началото на 20-ти век развиващите се градове се опираха преди всичко на присъединяване на територии с минималистични показатели на градската среда, обслужващи съответно индустриалните такива. Реалната цена на земята доведе до свръхконцентрация на функции и известен антагонизъм с крайградските територии. Проповядваните утопични възгледи за социална справедливост и конвергенция се проявяваха преди всичко в обществените отношения на ниво държава, а не като осъществяване на някаква градска политика, съответно промяна. Естественният стремеж към социален статус твърде бързо бе префасониран на жалко отражение на масовката, на преобладаващото разделение в обществото. **Самото ускорение на градското развитие, следващо пряко индустриалното развитие и търговската експанзия обаче в един момент се оказа в капана на блокирането на световните пазари и милитаризирането на икономиките на почти всички държави.** Можеше ли да се избегнат колизиите с планирането по нов начин на развитите вече градски структури – силно притеснени от феодалните рамки и от недоразвитостта все още на комуникационните мрежи? Нищо подобно не се случи. Нито оптимистичният „капитализъм“, нито оптимистичният „социализъм“ се реализираха в техния идеален вариант. Революциите се изродиха в груби и недобре извършвани преврати, а философията на прехода почти повсеместно ни отпращаше към „древни“ и не съвсем положителни етапи на развитие, като се похабяваха за миг много обществени сили и средства. На всичкото отгоре ни внушаваха, че всичко това е неизбежно и амбициозни социолози ни предричаха градския рай като панацея за прекрасното и щастливо за всички бъдеще. Съвременните внушения са пък на тема „разделение по оста север-юг“ и пак ни се внушава тезата за конвергенцията и богоизбраността.

Краят на глобализацията и прогнозите за бъдещите свръхградове

Тази тема вече е основна не само за таблоидите, но и за всички медии. Обществената традиция и реалната история на конкретиката вече са твърде различни, за да се контролират от един център и твърде сложни, за да се прогнозира с достатъчна точност. Всяко съпоставяне с мощните обществени класови движения в развитите общества вече не може да гарантира верни резултати и съответни изводи. Свидетели сме, че наред с някои основни стожери на общественото развитие отпаднаха като остарели, а и доказаха своята неправомерност редица заблуди и натрупвания във философски, нравствен и общожитейски план. Другият тежък проблем е отърсването от идеологемите на „измите“ и „обществено-политическите строеве“, които ни даваха абсолютно погрешна темпорална представа на събития и факти и до голяма степен изопачаваха начина на поведение на отделния гражданин и група граждани. Понятията за родово-общинен, робовладелски, феодален, а така също на капиталистически, социалистически, комунистически и прочие строеве ни препращаха в лоното на схоластиката и перманентния критицизъм – без да достигаме до същината на общественото развитие, без дори да се замислим над

тези клишета и съзнателно пренебрегвайки редица очевидни факти те ни водеха до погрешни изводи и вредни заключения. Обявеният край на глобализацията по отношение на индустриално-икономическото развитие съвсем скоро ще ни вкара в новите условия на местния национален протекционизъм. Очевидна е огромната промяна в глобален аспект на центровете на развитие в световен план. От една страна до сега съществуващият център – САЩ и Европейският съюз отстъпват вече на Евроазиатския съюз – центърът на доминантност се премества на изток – към Азия. Колкото и на пръв поглед странно да звучи, утвърдилите се световни градове като Лондон, Париж и Ню Йорк се превръщат повече в културни центрове и все повече отстъпват своето финансово и управленско влияние и комуникация на новите – азиатски гиганти. В световен план се наблюдава и феноменът на бързото нарастване на редица градове на съвременен и модерно развиващи се държави от т.нар. до скоро – Трети свят – като Ню Делхи в Индия, Сао Пауло в Бразилия, Ню Мексико сити в Мексико, Сеул в Южна Корея, Джакарта в Индонезия, Истанбул в Турция. Тези нови градове предявяват и нови изисквания към разпределяне на туристопотока и икономическото влияние в рамките на световните локации. На практика прогнозите за бъдещите свръхградове ще бъдат коригирани в национален аспект – те няма да са толкова свободно и произволно нарастващи, нито пък ще бъдат апотеоз на управленското безхаберие. **Непознаването на историята за градската организация и заблудите в реалните взаимоотношения и несполуките в историческото развитие и управление на градовете** доведе до една абсолютизация и профанизация на модела на града – с всичките опити за обяснение на неговото създаване и развитие. Стандартният класически модел на градската концентрация разчиташе преди всичко на градската йерархия като основен принцип на съподчинеността на структурите и извънградските връзки. На тази база особено през втората половина на 20-ти век се прояви едно направление на хармоничното развитие, което не отчиташе един много важен показател – степента на концентрация на функции за конкретното място в аспекта на социално-икономическото развитие. Моделът беше повече от лесно графически изобразим и разполагаше единствено с простите атрибути на насоченост, взаимност на връзките и съподчинението, както и съпоставимостта на количествените параметри. Погледът отвън и отвътре говори за една преднамерена супрематичност и схоластика. Явно разбирайки ограниченията в това безперспективно направление, недостатъците на класическите модели на градските структури провокираха възникването на **нови класификационни характеристики и периоди – най-вече в структурно-функционалното развитие на града.**

Фалшивите идеологеми на обществената активност

До голяма степен те се проявиха като „ретро“-концепция и стремеж за възстановяване на известни класически ценности на градската среда. Тук възникна парадокс – не всички бяха наясно с това какво е „класическа ценност на градската среда“. Това пряко се прояви и в изобразителните средства, и в прилагането на чисто носталгични образни атрибути към формирането на пространствената структура. Преувеличи се значението на пешеходното движение и започна масово да се формира статична, съзерцателна среда. Особено се държеше на „обществената оценка“ на изграждането на хармонично и обозримо, очаквано пространство. Търсеше се логика и реално проявление на класическите похвати на архитектурната композиция [14, 19]. Наложеният масов диалог между архитекти, художници и културолози и най-активното градско общество започна да формира определен устойчив вкус към някои класически архитектурни образи. Градското

пространство трябваше да изживее катарзиса на отминалите образни епохи и да устои на новите напъни в чисто функционален аспект. Сега, с развитието на изключителната индивидуална мобилност, съответно активност на обикновения гражданин, отново се формира един вулкан от емоционално-структурни възгледи, формирани най-вече на базата на принципно неограничената свобода за собствена информираност. Естествено, че мярата ще се постигне по пътя на естественото противопоставяне на мнения, но и ще има възможност за по-пълна информираност за инвестиционните намерения, ако те са прозрачни и защитими. Градоустроителите не трябва да се опасяват от разширяващата се аудитория, а напротив, като истински творци трябва да утвърждават правото си на вземане на аргументирани решения.

Градът като феномен и основа за общественото развитие през последните два века – времето на великите експерименти и търсения в изграждането на структурната форма и териториалния обхват – бележи определени постижения на творческата мисъл. Своеобразните пикове при метаболистите могат да се дефинират като христоматийни за преодоляване на ограниченията в пространствен и функционален аспект и са определено тъждествени с най-освободените и футуристични идеи в архитектурата. Именно тук е мястото да се отбележи този своеобразен пик в освобождаването на мисълта по отношение на мястото на човека в пространството /територията/. Заявеният футуризм – с присъщата на 60-70-те години лекота на реализирани органични обекти – преобърна до голяма степен представите за градските граници. Развитието и в третото направление на пространството дойде да покаже, че на практика няма такива граници, поне що се отнася до реализацията [20]. Градът и гражданите му се отъждествиха с възвръщане към исконните форми на общуване – градът съвсем навременно предяви потребността да бъде обект и на художествени възприятия. Именно тук възникна цяло световно течение за прилагане повсеместно на принципите за съхраняване на градската памет и синтеза на изкуствата в градската среда и съответно – търсене на устойчивия преход към футуризма.

Типология на съвременните градове

Очакваните промени в общественоекономическото развитие и прокламирането на края на глобализацията е събитие, отдавна зреещо в самата основа на развития „капиталистически“ /по-правилно е може би индустриално-икономически/ развит град. Многоцентровият свят ще ускори развитието от порядъка на степени и това веднага ще намери отражение в световния регионален баланс на урбанизацията. През последните десет години като че ли се изстискваше последната възможност на екстензивното развитие. Свидетели сме на огромни национални програми за изграждане на нови градски структури. Например в Китай – новите 50 града с население по 10 млн. жители или пак в Китай – наличните вече над 300 млн. жилища, които не се продават заради пазарната конюктура, както и огромните жилищни програми в развиващите се страни, които продължават да залагат на количествени показатели. Масовото строителство заложи на кооперативната форма на жилищна архитектура и то на прототипи отпреди 60-те години. Този анахронизъм, който се развива и в сравнително напреднали държави като Южна Корея, Израел, Русия занапред ще положи своя отпечатък върху състоянието на градската структура през близките 20 – 30 години. Възраждането на новия тип национално пространство – адекватно на новата национална протекционистична стратегия – и съответно градско развитие – за съжаление носят белезите на традиционно възприетата жилищна архитектура като тип. Отказът от чисто индивидуалните форми на

обитаване, запазени за много малък заможен сегмент от обществото, ще редуцира и без това вече губещите се на общия фон квартали на ниското застрояване. А това е на практика дисонанс с традицията на балансиране – между индивидуалната и колективната форма – практикувана вече почти три века. Концентрацията на население и съответно на еднотипни стандартни форми ще даде отпечатък върху бъдещото развитие на градовете. Масовката винаги е била за сметка на ниския стандарт и съответно принижавя качеството на градската среда. Ето защо е много важно да се съхранят – колкото е възможно индивидуалните сгради като стожер и мярка в мащаба и свободата на личността. Строителният пазар обикновено преследва своите бързоликвидни цели и не се интересува от качеството след предаване в ръцете на собственика. Рядко са опитите за комплексна конверсия и то предимно в старата Западна Европа и отчасти в САЩ. В останалия свят все още има неизяснени проблеми по отношение на овладяването на огромния механичен ръст и преобладаващи квартали с ниски качества /гето-райони/.

Краят на глобализацията отбеляза и един вид приобщаване дори на съвременни и развити световни градове към проблемите на мегаполисите от развиващите се страни като следствие от грешки при държавното и регионалното планиране. Огромните „извънструктурни“ пространства показват, че все още няма вярна представа за градско управление на големите градове. Разгледани в методичен план те демонстрират такива огромни различия, че почти не могат да се сравняват обективно. Друг основен момент е бъдещето преструктуриране и преобразяване на конкретните държави и новата икономическа характеристика – нещо, което трудно се прогнозира обективно и все още се влияе от незавършващото противопоставяне в държавен и блоков план на основата на острата и неограничена конкуренция. Градът се превръща в една своеобразна конурбация с изключително сложна система на градски центрове и обслужващи възли, тясно обвързана или пораждаща съответна сложна комуникационна мрежа [17]. Като че ли отмина времето на устойчивите, наложили се като символи световни градове. Новите градове вече нямат строго изразена централна част и периферия, а създават сложна структура от няколко центъра и пътни терминали. Редица урбанисти предлагат по принципно нов начин да се разглеждат класификационните характеристики и градското развитие най-вече от гледна точка на перспективността на всеки отделен град и реалната му роля в националната селищна мрежа. Като такава се посочва типология, основаваща се на три основни типа, а именно: „**световен град**“ – многомилionни градове с ясно изразен демографски ръст, мегаполиси и свръхмегаполиси с глобално влияние по отношение на развитието на икономиката, центрове на постиндустриална икономика, финансови структури, мениджърски и консултационен ресурс, иновационни и медийни производства, борси, определящи глобален геоикономически ракурс и пространство; „**регионални индустриални градове**“ – центрове на промишлени комплекси, информационни технологични възли, логистични терминали и комуникационни развръзки. Тези градове се проявяват и като отделни „сити-типове“ – по признак произхода си – европейски и американски от гледна точка на пространствената структура на основното ядро. При европейския тип има историческо централно градско ядро и добре развити периферни райони в някаква унаследена, естествена развита връзка. При американския тип, поради относително по-краткотрайната история на градското развитие, центърът е преди всичко делови-тип „даунтаун“. По отношение на перманентността на развитие при общия тип градове се забелязва пряка зависимост от индустриалното развитие в конкретния исторически отрязък – най-често непосредствено след Втората световна война и през осемдесетте години на миналия век. На практика тясната зависимост е в най-голяма степен дори предопределена от ролята на конкретната индустрия. Тези градове по правило са с население между 800 000 и около 1 000 000 души. Като занижен клас може да се класифицират градове – „промишлени центрове“ – с население от 500 000 и центрове на

конкретни производства и индустриална база, вписващи се по-гъвкаво в реалната територия. На практика те са в тясна връзка с регионалната икономика и като такива имат определена специализация. Третият основен тип са „**малките градове**“. Те имат население, гравитиращо към 300 000 души. По принцип те са със слабо развита или частично развита икономическа база. Градообразуваният им фактор не винаги е определено предприятие /с изключение на специализираните градове/. Възможен е значителен все още неразкрит потенциал за сметка на постиндустриално производство, туризъм или развитие на индиго-технологиите в рамките на индустриални паркове и комплекси. Особен момент в тази типология е, че тя не отговаря на съвременните явления като азиатските, африканските и южноамериканските „мега градове“, появили се и доразвили своя изключителен ръст по причина на хаоса в урбанистичното развитие. Тук е мястото да се отбележи, че някои страни имат специфична управленска класификация на градовете. Така Китай има три „нива“ на градовете: градове на провинциално ниво /общини и с особен статут/, градове на ниво префектура и градове на ниво окръг. Пример въз основа на данни от 2010 година – най-големите „градове“ са четири централно администрирани общини – Чунцин – 28 840 000 души, Шангхай – 23 010 000 души, Пекин – 19 610 000 и Тиендзин – 12 930 000 души. След това са субпровинциалните градове Шенгзю, Гуанджоу, Харбин, Шенжен, Ухан, Кингдао, Хангджоу, Ксиан, Шенгянг, Нанджин, Чанчун, Нингбо, Дзинан, Далиан и Ксиамен. Само вторият и третият са известни в световен аспект, а всеки един от тях е с население по-голямо от Лос Анджелис, дори първите – петорно. Последните публикации /2014 г./ говорят за един небивал ръст на градското население – за 19 години от 1991 година около 60 милиона души са се преселили в китайските градове, а в следващите 14 години се очакват още 300 – 340 милиона! Това е една цяла нова Северна Америка! Очаква се към 2040 година най-големият световен град да бъде старата китайска столица Чунцин /Чангчун/, който в момента /2014/ е с население около 7 000 000, но има стабилен прираст от 1 500 000 – 2 000 000 души годишно и ще достигне 50 000 000 души. Индия е друг особен случай. Там има 28 обединени „държави“ /щати/ и седем присъединени територии като някои от столиците на тези щати са и най-големите градове на страната, а за другите не се държи сметка за демографската им характеристика. По данни от 2011 година класацията е както следва: Мумбай – 18 414 288 души, Делхи – 16 314 838, Колката /Калкута/ – 14 112 536, Шенай – 8 696 010 и Бангалор – 8 499 399. За разлика от Китай – тук преобладава т.нар. класически мегаполис с комплексно управление, считан за естествено развил се град. Съвременната обща глобализация пряко влияе върху формирането на определени тенденции в утвърдената типология на съвременния град. **Световните градове** определено се ориентират към интеграция в световната икономика, с развитие на определена екстериториалност и независимост, с преход към вече утвърдилата се масова култура на потребление на иновации. **Регионалните градове** – в резултат на неособено устойчивото развитие на постиндустриалната икономика, свързано със значителни деформации, се характеризират с изнасяне на производства, промяна на функции и ново разширено усвояване на територия, формиране на агломерации. В **малките градове** се проявяват двойки тенденции – преход към индустриално развитие /чрез изграждане на градообразуващо основно предприятие, агро-индустриален парк/ или хипотетичен преход към постиндустриалната икономика чрез развитие на сектора на услугите.

Основни особености на постиндустриалния град са денонощната активност на деловия живот, търговията и развлеченията – един вид „градът, който никога не спи“, но освен това – свръхвисоко енергопотребление и висока обезпеченост на съвременен формат на търговията, услугите и храненето, развити публични пространства, нови форми на потребителската култура. Друга особеност на съвременния град е преходът от монофункционалност към полифункционалност на територията. Това поставя в центъра реди-

ца проблеми, чието разрешаване е особено важно: транспортния проблем, инфраструктурния проблем, проблема за качеството на градската среда. Същността обаче си остава – големите градове са способни ефективно да концентрират различни функции – от там по-хармонично развитие на града [10].

Гъвкавият град

Мегаполисите като съответствие на икономическия просперитет и визитна картичка на все още екстензивно развиващите се икономики продължават да се развиват съответно екстензивно. Свърхиндустриализацията на градската среда до голяма степен е следствие на едностранчивостта в икономическото развитие на тези държави и практиката на традиционното приспособяване на елементарно битово ниво.

Тезата за „гъвкавия град“ или съответствието на градската среда и гражданския идеал набира сила. И все пак – „...защо на кръстопът“? Съвременните схващания за параметричност на градското пространство са израз на непрестанните търсения за обяснение на основните процеси в градската среда. Специфичната картина на прогнозистката се обуславя освен от необходимостта за пълни параметрични количествени показатели и данни, но и от твърде неясната картина на развитието на обществото. В рационален социално-икономически и философски план на практика се получи, така че макар класическото образование да е основано на познанията за света – информационната ера разкри цялата несъстоятелност на половинчатите и приети априори постановки както в духовната, така и в естествено-научната сфера [18]. Свидетели сме на масово натрупване на база данни и нови артефакти за историята, което поставя в нова светлина самото хронологично развитие на обществото и самата трайност на признатата фактология. Идеологическите изкривявания, наложени в духовен план с цел запазване на определено статукво на обществена доминантност, вече все повече отстъпват от резонното право на реална информираност и собствена преценка за събитията от страна на всеки човек – в нашия случай гражданин. Тогава, когато този гражданин е достатъчно добре информиран и възпитан – неговите потребности могат да се прогнозираят сравнително точно. Съответно самото градско развитие ще се изчисти от ненужните идеологически товари и ще се освободи достатъчна ниша за рационално проектиране – пряко съответстващо на гражданските постулати за бъдещето. Това ще бъде своеобразен рационален прагматизъм.

Праговете нива в пространствен аспект са свързани с постигането на определени етапи в развитието на конкретния град. Проследявайки хронологически историята на превръщането на града от „условно-исторически“ в „условно-съвременен“ ние лесно ще се убедим, че този общ разрез е повече от недостатъчен. Няма как този сложен процес на реструктурирането да се дефинира с твърди периоди, при това само два условни. Оказва се, че и моторното движение /разбирайте – автомобиля/ вече няма да е толкова определящо за градската структура. Редица примери от миналите 50 години показва едно сравнително успешно сепариране на пешеходно и моторно движение в градските центрове – особено в историческите ядра – където отказът от моторни превозни средства възроди старите класически градски пространства и ги превърна практически в градски оазиси на търговията и социалната комуникация.

Преосмислянето на този нов по своему подход при формирането на градската среда намери отражение и в пренаселените мегаполиси, с тенденцията обикновените търговски пасажи да нарастват по размери до цели рекреационни плацети и все по-обширни пространства за градско общуване. Дори стремежът за изграждане на мега-структури като търговски или офис комплекси бяха пренасочени към отдаване на минимум една

четвърт, а на места целия партер, за широк обществен достъп. По този начин градовете се сдобиха с още един вид практически ново публично пространство – обособеното пространство на покрития градски площад/градина. По друг начин се подхожда и по отношение на масовия градски обществен транспорт. Макар и да останаха като своеобразни градски стожери /определители/, стандартните извънградски железници при мегаполисите се специализираха в обединяване на няколко типа връзки – с градската железница /метро/, с масовия колесен транспорт и такситата, с велосипедния достъп и с редица нововъведения – подвижни тротоари и екскаватори, минитрамваи и совалки на горно ниво /електрозадвижване и магнитна възглавница/, дори въжени линии. Съчетаването на различни видове транспорт вече се осъществява на принципа на дублирането на скоростен и нормално движещ се транспорт. По този начин всеки гражданин може да осъществява комбинирано придвижване според собствените си нужди. Другият положителен момент е уплътняването на графика и намаляването на транспортните разходи с подходящи програми за управление. Гражданинът все повече разчита на системата на масовия градски транспорт. Тя, освен че му спестява време, е и чувствително по-гъвкава и евтина. Несъизмерими са разходите за лично превозно средство в големия град и цената на придвижването чрез добре организиран масов транспорт. Въздушните средства /хеликоптери, екранолети и подобни на тях/ все още са в процес на утвърждаване. Опитът с лични средства за придвижване /на електрическа тяга/ все още са ограничени. Само в някои градове с изградена традиция се разчита на лодките, водните таксите и моторниците, мотоциклета, велосипеда и тротилетката като превозно средство. Рикшите – това екзотично превозно средство – ще запазят традицията си може би поне още някое и друго столетие. В крайна сметка в близко бъдеще не може да се очаква отказ от наложилото се през последните сто години автомобилно движение. Може би то ще стане по-екологично по отношение на използваното гориво и начин на задвижване, но за сега то е основно и в същност всяко градско реконструиране трябва да се съобрази с него.

Праговете нива в пространствен аспект се очертават както по отношение на мобилността в градската среда, така и по начина на обособяване на жилищната среда. Огромните жилищни комплекси, трансформирани от живота в практически монофункционални градски спални, вече не съответстват на начина на живот и на претенциите на гражданите. Забелязваният регрес в семеен план – намаляването на официалните семейни двойки – до голяма степен променя самата социална поръчка по отношение на характера и набора от помещения на самите индивидуални жилища.

И занапред ще се търсят още нови и нови възможности за отказ от унификация и търсене на индивидуален облик на всяко жилище – не само чрез средствата на интериора, но и чрез образа на градския интериор, т.е. на средата. Това всъщност е отправната точка в направленията на градското планиране. Очевидно разковничето е търсене на смесени форми и стабилизиране на градоустройствения скелет. Така праговете нива могат да се дефинират чрез основните пространствени преобразувания на градския център и формирането на основните типове жилищна среда, чрез етапа на реструктуриране на индустрията по пътя на конверсията в териториален аспект и чрез развиването на пространствената експанзия в регионален аспект. Тези прагови нива са определящи и за самата прогностика. Прилагайки успешно гъвкави характеристики и разглеждайки структурата на изменящия се, трансформиращ се град, ние може да предполагаме още дълги години – поне сто – сто и петдесет години – устойчивост на общата градска структура и спокойно можем да прилагаме чисто класически подходи за анализ и синтез – без да се притесняваме, че ще се отклоним съществено от познаваемите белези и планови параметри. Така може да формулираме и нашите усилия като – „...Напред към бъдещето – с познанието на миналото!“ [10]. С други думи, ни трябва едно по-задълбочено опознаване на класическото и на старото, на генезиса и основата!

ЛИТЕРАТУРА

1. *Александров, А.* Променящият се град. С., 1997.
2. *Бархин, М., Григорьевич.* Город. Структура и композиция. М.Н., 1986.
3. *Бовал, Р., Г. Хенкок.* Талисман. Свещени градове, свещена тайна. С., 2004.
4. *Бруно, Д.* Архитектурни предизвикателства. С., НИИ, 1984.
5. *Глазичев, В. Л.* Урбанистика. М., 2011.
6. *Гласнер, Ж. Ж.* Месопотамия.
7. *Гутнов, А.* Эволюция градостроительства. М., 1984.
8. *Джордано Бруно.* За безкрайността, вселената и светове.
9. *Кремю, М., Р. Томпсън.* Човешката деволуция. 2003.
10. *Ненчев, М. Н.* Градски изследвания и пространствено планиране. С., УАСГ, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, // Годишник на УАСГ.
11. *Хенкок, Г.* Потънал свят. С., Б., 2008.
12. *Яргина, З. Н.* Градостроительный анализ. М., С., 1984.
13. *Arnold J. Toynbee.* A Study of History. 1934 – 1961.
14. *Christopher Alexander.* A City is not a Tree. 1965.
15. *Christopher Alexander.* A new Theory of Urban Design. 2001.
16. *Jane Jacobs.* The Death and Life of Great American Cities. 1961.
17. *Lucy Wyatt.* Approaching Chaos-could an ancient Architecture cave Civilisation? 2010.
18. *Lucy Wyatt.* Megaliths, Shamen & the City Builders – the hidden Conections. 2010.
19. *Nikos Salingaros.* A Theory of Architecture. 2006.
20. *Nikos Salingaros.* Principles of Urban Structure. 2005.

THE CITY AT A CROSSROADS, THE END OF GLOBALIZATION AND THE PROGNOSSES OF THE FUTURE OF MEGACITIES

M. Nentchev¹

Keywords: genesis of the city, new classification characteristics, the end of globalization, the thesis of “the agile city”

ABSTRACT

Genesis of the city. The development of the city as an unending process. The unfamiliarity with the history, with the organization of the city and the real commonalities and mishaps in the historical development and management of the city. New classification characteristics and periods in the structural-functional development of the city. The city as a phenomenon and the basis of societal development in the last two centuries. A societal search of the formation of the structural form and the spatial organization of the city, raised by the metabolists. The city as an object of artistic perception – principles of preserving the city memory and the synthesis of the arts in the urban environment. The expected changes in the socio-economic development and proclaiming the end of globalization. Megalopolises as an expression of economic prosperity and a business card of the still intensely developing economies. Hyper-industrialization of the urban environment. The thesis of “the agile city” and the correlation between the urban environment and the urban ideal.

¹ Mincho Nentchev, Prof. Dr. Arch., Dept. “Urban Planning”, UACEG, 1 H. Smirrenski Blvd., Sofia 1046, e-mail: modus@mail.bg